

TOPLUMSAL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ

ROLE OF UNIVERSITIES IN THE SOLUTION OF SOCIAL PROBLEMS

Fatih YILMAZ¹
Selin GÖÇEN²
Remzi YARDIMCI³

Öz

Toplumsal dönüşüme yön veren ve aynı zamanda toplumsal dönüşümden de etkilenen üniversiteler, eğitim sisteminin en üst basamağında yer almaktadır. Bilimsel bir kurum ve kişi topluluğu olarak değerlendirilebilecek üniversitelerin işlevleri ve kapsamları ihtiyaçlar dahilinde değişse de toplumsal fayda sağlama temelinde var oldukları söylenebilmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin; araştırma, geliştirme ve eğitim faaliyetleri ile birlikte buldukları bölgelerde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmayı sağlamaya; toplumsal sorunların çözümüne katkı sunmaya yönelik faaliyetleri de barındırmaları gerektiği belirtilebilir. Toplum-üniversite ilişkisi bağlamında toplumsal sorunlara duyarlı; sorunların nedenlerini ve çözüm yollarını belirlemede aktif rol alabilen üniversitelere özellikle son dönemde artmaya başlayan toplumsal sorunlar çerçevesinde daha çok ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bu çalışmanın temel amacı öğretmen adaylarının görüşlerine bağlı olarak toplumsal sorunlarda üniversitelerin sahip olması gereken rolleri belirlemektir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırma 2015-2016 öğretim yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünde öğrenim gören 173 öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Açık uçlu anket aracılığı ile toplanan araştırma verileri, tematik analiz ile çözümlenmiştir. Öğretmen adayları toplumsal sorunları, siyasal, kültürel ve ekonomik kaynaklı olarak açıklamıştır. Üniversitelerin ve eğitim fakültelerinin ise toplumsal yapının güçlenmesindeki rolüne vurgu yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, toplumsal sorunlar, toplum, öğretmen adayları.

Abstract

Giving direction to social transformation and also affected the social transformation of universities, located on the top rung of the educational system. The function of scientific institutions and individuals within the university community and its scope needs to be evaluated as to provide the social benefits are changed, there can be said to be based. In this context, the universities; research, development and training activities in their respective regions with socio-economic and socio-cultural development of the supply; activities aimed to contribute to the solution of social problems should be also be noted that hosting. In the context of community-university relations sensitive to social problems; to determine the causes of and solutions to problems, especially recent university can take an active role in the context of social problems began to increase it said that more needed. The main objective of this study was to determine, depending on the views of teachers should have the role of universities in social problems. The study was designed as a study case of qualitative research designs. This research was carried out by participating of 173 teacher candidates studying at Dicle University Ziya Gokalp Education Faculty Department of Primary Education, in 2015-2016 academic year. The research data were collected by an open-ended questionnaire and and the findings obtained were analyzed and interpreted based on the thematic analyses method. Teacher candidates described social problems as political, cultural and economic. They also emphasized on the role of universities and education faculties related to strengthening social structure.

Keywords: University, social problems, society, teacher candidates.

¹ Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, fatih.yilmaz@dicle.edu.tr

² Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, selin.gocen@dicle.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, remziyardimci@dicle.edu.tr

1. GİRİŞ

Toplumsal sorun, toplumsal çevrenin koşullarından doğan, toplumun geniş bir bölümünü etkileyen, kimi toplumsal değerler ile bağdaşmaması nedeniyle çekinceli bulunabilen ve düzeltilmesi için de toplumsal güç ile araçların kullanılması gereken durum olarak tanımlanmaktadır (Rose, 1964; Theodorson ve Theodorson, 1969; Ozankaya, 1975; Rubington ve Weinberg, 2003). Sürekli değişen ve gelişen dünya koşulları içerisinde toplumların yaşadıkları sorunlar değişmekle birlikte hiçbir zaman tamamen çözülemezdir. Yaşamın ve beraberinde toplumların dinamik yapısı, sürekli devam eden etkileşimin de yaşanan sorunların tamamen bitmemesine katkı sağladığı söylenebilir. Çevresel koşullara bağlı olarak günümüzde yoğun olarak gözlenen toplumsal sorunlar; yoksulluk, işsizlik, çocuk istismarı, suç ve şiddet sorunları, engellilik sorunları, uyuşturucu madde bağımlılığı, çarpık kentleşme, göç, terör olayları, nüfus artışı, açlık, çevre sorunları, sağlık, eğitim ve aile kurumlarına ilişkin sorunlar, olarak sıralanabilir (Rwomire, 2001; Güven, 2011; İbret, Avcı ve Receptoğlu, 2016).

Yeni bir insan yaratma süreci olarak algılanan eğitim aynı zamanda, bireyi sosyalleştirerek yetenek, tutum ve davranış biçimlerini geliştiren ve toplum yaşamına hazırlayan bir süreçtir (Özdemir, 2011). Eğitim ve toplum birlikte değişen ve gelişen kavramlardır, bu nedenle dönemsel değişimlere bağlı olarak bireylere kazandırılması gereken bilgi ve beceriler ihtiyaçlar dahilinde değişse de genel olarak eğitimin ve toplumsal yapının bir parçası olan eğitim kurumlarının, toplumun beklentilerine yanıt verebilmesi, toplumsal dayanışmayı sağlayabilmesi, kültür aktarımını gerçekleştirebilmesi beklenmektedir (Tezcan, 1992; Hoşgörür, 2002; Yılmaz, 2012). Bu bağlamda eğitim sisteminin bireylere, çağın gereklerini karşılayacak bilgi ve becerileri kazandırmakla birlikte toplumsal hayatın yaşanmasını, kalkınmasını ve devam etmesini sağlama sorumluluğunu aşılama ile birlikte toplumsal değerlerin ve sorunların farkında olma ile toplumsal sorunların çözüme katkı sağlayıcı düzeyde ilgili olmalarına da katkı sağlamalıdır (Akdağ ve Taşkaya, 2011; Öztürk, 2012).

Eğitim sistemi içerisinde yer alan ve öğretimin üst basamağı olarak tanımlanabilecek yükseköğretim kurumları, bilimsel bir kurum ve kişi topluluğu olarak toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Yükseköğretim kurumlarının işlevleri ve kapsamı ihtiyaçlar dahilinde değişse de çağın getirdiği yeniliklere uyum sağlama, araştırma, geliştirme ve eğitim faaliyetlerini yürütme görevleri ile birlikte toplumsal fayda sağlama temelinde var oldukları söylenebilmektedir. Toplumsal fayda sağlama temelinde ise yükseköğretim kurumlarının buldukları bölgelerde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmayı sağlama, topluma yön verme ile birlikte toplumsal sorunlara karşı çözüm üretmede de yer almaları beklenmektedir (Beldağ ve diğerleri., 2015). Bu bağlamda yükseköğretim kurumları ile toplum ilişkisi bağlamında toplumsal sorunlarda yükseköğretim kurumlarının ya da ilgili fakültelerin almaları gereken rollerin belirlenmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı öğretmen adaylarının görüşlerine bağlı olarak toplumsal sorunlarda eğitim fakültelerinin sahip olması gereken rolleri belirlemektir. Bu genel amaç kapsamında araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunları tanımlamaları ve nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların çözümüne ilişkin üniversitenin rolüne yönelik görüşleri nelerdir?

4. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların çözümüne ilişkin üniversitenin rolünü yerine getirmede işe koşması gerekenlere yönelik görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırma deseni

Öğretmen adaylarının eğitim fakültelerinin toplumsal rolüne ilişkin görüşlerinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünde 4. Sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları katılmıştır. Araştırmada son sınıf öğrencilerinden veri toplanmasının temel nedeni, araştırma yapıldığında öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri programdaki tüm dersleri almış olmalarıdır. Araştırmanın katılımcılarının özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Özellikleri

Özellik	f
Cinsiyet	
Kadın	105
Erkek	68
Öğrenim görülen anabilim dalı	
Sınıf öğretmenliği	61
Okul öncesi öğretmenliği	48
Fen bilgisi öğretmenliği	11
Sosyal bilgiler öğretmenliği	26
Matematik öğretmenliği	27
Toplam	173

Çizelge 1 incelendiğinde katılımcıların 105’i kadın, 68’i erkek öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Katılımcıların öğrenim gördükleri programa bakıldığında 61’i sınıf öğretmenliği, 48’i okul öncesi öğretmenliği, 11’i fen bilgisi öğretmenliği, 26’sı sosyal bilgiler öğretmenliği ve 27’si ise matematik öğretmenliğindedir. Katılımcılar arasında farklılıkların temel nedeni öğrenim görülen programın öğrenci sayısı ile ilgilidir. Örneğin sınıf öğretmenliği programında 96 öğrenci öğrenim görürken, fen bilgisi öğretmenliği programında 38 öğrenci öğrenim görmektedir. O nedenle katılımcılar arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, tematik analizden yararlanılmıştır. Tematik analizde verilerin kavramsallaştırılması ve temaların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Liamputtong, 2009). Verilerin analizinde, araştırmacılar tarafından açık uçlu sorulardan elde edilen veriler olduğu gibi kabul edilerek alıntılanmıştır. Öğretmen adaylarının yazılı verilerinden oluşan görüşlerinden anlaşılmayan noktalar araştırmacılar tarafından tartışılmış ve görüşbirliğine varıldıktan sonra kabul edilmiştir. Değerlendirme sonucunda verilerin hangi temalar altında düzenlenebileceği tartışılmış ve katılımcılara yöneltilen sorular ana tema olarak kabul edilmiştir. Böylece araştırmanın alt amaçlarından ve açık uçlu sorularından yola çıkılarak veri analizi için tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu işlemin ardından, her soru için öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlar doğrultusunda seçenekler sıralanarak “Görüşme Kodlama Anahtarı” oluşturulmuştur. Her araştırmacı ayrı ayrı görüşme kodlama anahtarını kendisi oluşturmuş, oluşturulan görüşme kodlama anahtarları karşılıklı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonunda ortak kodlar belirlenmiş ve bu ortak kodlar üzerinden temalar ve alt temalar verilmiştir. Kodlayıcılar arası güvenilirlik, araştırmacılar

tarafından yapılan kodlamalar karşılaştırılarak yapılmıştır. Son aşamada ise, öğretmen adaylarının görüşleri belirlenen temalar çerçevesinde sunulmuş ve doğrudan alıntılar yapılarak çalışma desteklenmiştir.

3. BULGU VE YORUMLAR

Öğretmen adaylarının eğitim fakültelerinin toplumsal rolüne ilişkin görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada aşağıdaki bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunları tanımlamaları ve nedenlerine ilişkin görüşleri

Öğretmen adaylarından öncelikle toplumsal sorunları tanımlamaları istenmiş ve bu tanımlamaların nedenlerini ifade etmeleri istenmiştir. Öğretmen adayları toplumsal sorunları üç temel başlık altında toplamışlardır. Bunlar *siyasal, kültürel ve ekonomik sorunlar* olarak sıralanmıştır.

3.1.1. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunları tanımlama bağlamında siyasal sorunlara ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları toplumda yaşanan ve toplum yaşamını etkileyen temel toplumsal sorunları tanımlarken siyasal sorunları diğer sorun alanlarında daha fazla ön planda tuttukları görülmektedir. Örneğin öğretmen adaylarından SÖA 28 “*Ülkede Kürt sorunu en önemli sorundur.*”, SÖA 39 “*Ülkede etnik kimlik üzerinden oynana oyun sahaları oluşturulmaya çalışılıyor. Bu oyun özellikle Güneydoğu’da oynanıyor.*” SÖA 47 “*en büyük toplumsal sorunumuz İslam dininden toplum gittikçe soğutulmasıdır. Yapılan her türlü kötü şey İslam’a mal edilmektedir*” ifadeleriyle *etnik ve dini sorunlara* vurgu yapmışlardır. Siyasal sorunları tanımlarken *terör, kaos ve iç kargaşa* öğretmen adayları tarafından ifade edilen sorun alanlarından bir diğeridir. Bu konuya ilişkin olarak SÖA 58, SÖA 59, SBÖ 121 ve SBÖ 143 “*En önemli sorun terördür. Bunun yanı sıra iç savaş ve kargaşa ile kaos ortamıdır.*” ifadelerini kullanmışlardır. Benzer bir biçimde *ayrımcılık ve kutuplaşma, siyasal tartışmalar ve ön yargılar, Suriye savaşı ve buna bağlı gelişen göçler, sokağa çıkma yasakları* toplumsal sorunlar olarak sıralamışlardır. Örneğin öğretmen adaylarından SBÖ 9 ve SBÖ10 “*Ülkede yaşanan toplumsal sorunlar insanların siyasal çekişmeler sonucu kutuplaştırılmaları, ayrımcılığa tabi tutulmalarıdır.*” ifadelerini kullanışlardır. Yine bu durumu destekleyecek biçimde SÖA 94 “*Toplumsal sorunların başında belli bir kutuplaşma söz konusudur. Herkes kendi grubunda, grup dışına çıkılmayan, tek düzen düşünceler, hoşgörüsüz bir ortam var.*” biçiminde düşüncelerini belirtmiştir. Öğretmen adaylarından İMÖ 189 ve İMÖ 176 “*Ülkemizde insanlar birbirlerine saygı duymamaktadırlar. Ayrılkçı tutumlar sergilemektedirler. Yaşadığımız yılların kapsamında ülkeyi dolaylı olarak etkileyen komşu veya komşu olmayan ülkelerdeki iç savaştan dolayı mülteci sorunu ortaya çıkmıştır.*” ifadelerini kullanmışlardır. *Türkiye-Rusya arasında yaşanan kriz, adaletle güvensizlik ve sağlık sorunları* gibi sorunlardan siyasal olarak ifade ettikleri sorunlardandır. Bu bağlamda OÖÖ 142 ile OÖÖ 154 “*Rusya-Türkiye arasında yaşanan uçak krizi ülkenin toplumsal sorunudur. Adaletin iktidarın kontrolünde olması ve sağlık alanında yaşadığımız sorunlar*” ifadelerini kullanışlardır. Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında toplumsal sorunlardan siyasal kökenli sorunları daha fazla önemsedikleri söylenebilir. Çünkü siyasal sorunlar yaşamlarını doğrudan etkilemekte, etkisi kısa sürede kendisini göstermektedir. Öğretmen adaylarının kendilerini günlük siyasetin ve toplumsal sorunların dışında tutmadıkları görülmektedir.

3.1.2. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunları tanımlama bağlamında kültürel sorunlara ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları yaşadıkları toplumsal sorunları sadece siyasal sorun boyutunda değerlendirmedikleri görülmektedir. Bu sorunların kültürel boyutları olduğunu da düşünmektedirler. Kültürel boyutta yer alan sorunları *eğitim yetersizliği, kadına şiddet, kültürel yozlaşma, anadilde eğitim, cinsiyet ayrımcılığı, çevre kirliliği, uyuşturucu kullanma ve sosyal medya* olarak tanımlamaktadırlar. Örneğin öğretmen adaylarından SÖA 84 “toplumumuzda yaşanan birçok sorun vardır. Toplumun gelişmişlik seviyesi düşüktür. Cinayetler, şiddet ve artan uyuşturucu kullanımı” vurgusuyla eğitim yetersizliğine, OÖÖ 163 “Kadına şiddet. Ataerkil bir toplum yetişiyor. Ebeveynler erkek çocuklarını her şeyi yapabileceğini, savaşan davranışlar sergiliyor. Kız çocukları da boyun eğme davranışını pekiştiriyorlar” ve İMÖ 95 “Kadına şiddeti en büyük sorun olarak düşünüyorum.” görüşü ile kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığına, SÖA 50 “anadilde de eğitim bana göre en önemli sorundur. İnsanlar kendi dillerini kullanabilmeli” anlayışıyla anadilde eğitime, İMÖ 25 “Bir zamanlar ki hala devam ediyor çarpık kentleşme ve çevre kirliliği vardı. Artık sadece çevre kirliliği değil ya da şehirler çarpık değil, arkadaş, aile ortamı da böyle” ile çevre kirliliğine, SBÖ 133 “Gençler arasında uyuşturucu kullanımı yaygınlaştı, ilkokula kadar düştü” ifadeleri ile uyuşturucu kullanımına, SÖA 111 “Aslında sosyal medya en büyük sorundur. Çünkü sosyal medya yaşamımıza girdiğinden beri birbirimizle iletişim kurmayı bıraktık.” görüşü ile sosyal medya vurgu yaptıkları görülmektedir.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları tanımlarken kültürel sorunları siyasal sorunlardan bağımsız tutmadıkları görülmektedir. Anadilde eğitim aynı zamanda siyasal bir sorun olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet ayrımı olarak tanımlanan ve kökeninde eğitim yetersizliği olduğu kabul edilen kadına yönelik şiddet, kadın ya da erkek öğretmen adayların tarafından farklı algılanmamakta ve ortak sorun olarak kabul görmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta ise sosyal medya olgusudur. Öğretmen adayları sosyal medyayı iletişimin önündeki engel olarak görmekte ancak bağımsız da davranmamaktadırlar.

3.1.3. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunları tanımlama bağlamında ekonomik sorunlara ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları toplumsal sorunların son boyutunu ekonomik sorunlar olarak düşünmektedirler. Ekonomik sorunları, siyasal ve kültürel sorunların gerisinde olduğu görüşündeler. Ekonomik sorunları tanımlarken yoksulluk ve işsizlik, yolsuzluk ve çocuk işçiliğine dayalı çocuk istismarını en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından OÖÖ 148, OÖÖ 140 “ekonomik sorunların yol açtığı işsizlik” ve SÖA 37 “En büyük sorun şu an açlık. Zengin çok zengin, fakir çok fakir. Açlık sınırında olması” ile yoksulluk ve işsizlik, SBÖ 7 “Ülkede siyasetçilerin yaptığı yolsuzluk” ile yolsuzluk ve OÖÖ 151 “toplumsal sorunlar çok bunlardan bazıları ekonomik ve buna bağlı çocuk işçiliğidir” ile çocuk işçiliğine vurgu yaptıkları görülmektedir. Öğretmen adayları ekonomik sorunları toplumsal sorunların arasında görmekte, ancak diğer sorun alanları kadar yaşamsal sorun olarak algılamadıkları ileri sürülebilir.

3.2. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların nedenlerine ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları toplumsal sorunları üç temel başlık altında yukarıda sırladıkları görülmektedir. Araştırmada öğretmen adaylarını sorun olarak tanımladıkları alanların nedenlerini açıklamaları istenmiştir. Öğretmen adayları sorunlara neden olan durumların temelinde *siyasal* anlayışın yattığını ifade etmişlerdir. Bunu sırasıyla *eğitsel, ekonomik ve sosyal yapı* nedenler izlemiştir.

3.2.1. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunların nedenleri bağlamında siyasal nedenlere ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları toplumsal sorunların nedenlerinin başında siyasal nedenlerin öncelikli olduğuna inanmaktadırlar. Siyasal nedenlerin alt boyutunu *siyasal çekişmeler ve iletişimsizlik, birlik ve beraberlik eksikliği, güvenlik problemi, dış güçlerin etkisi ve demokratik toplum yapısının zayıf kalması* olarak sıralamaktadırlar. Örneğin SÖA 57, SÖA 50 ile OÖÖ 141 “Yaşadıklarımızın ortak sebebi iktidarlardır. Bizi yönetenlerin lüks içinde yaşayarak, siyasal güç kazanarak geçinmeleri, halkın ise asgari düzeyde yaşamak zorunda olması, İnsanlar, insanlarımız birbirini anlamak, dinlemek yerine kalıplaşmış önyargılarla hareket etmektedirler. Dolayısıyla iletişimsiz bir toplumda kaba kuvvetin popüler olması kaçınılmazdır.” ile siyasal çekişmeler ve iletişimsizliğe, SBÖ 5 “Sorunlarımızın temel nedeni birlik ve beraberliğin olmaması, birbirimize hoşgörü göstermememiz, Türk-Kürt fark etmeksizin milliyetçi olması birbirlerini üstün görmeleri.” ile birlik ve beraberlik eksikliğine, SÖA 38 “toplumsal sorunların temel nedeni büyük Türkiye’yi hazmedemeyenlerin oyunudur. Bizi çekemiyorlar. Bizim jeopolitik konumumuzdan dolayı bir çok ülke zenginlik ve güzelliklerimize sahip olmak için toplumsal sorunlar ortaya çıkararak bizi oyalamaktadırlar.” ile dış güçlere, SÖA 79 “bunun nedeni de yeterli derecede demokratik ve özgürlüğün olmadığı bir ortam olduğu içindir. Bazı sorunların çözümleri için bazı şeylerden taviz vermek gerekmektedir.” ile demokratik toplum yapısının zayıflığına vurgu yapmaktadırlar. Öğretmen adaylarının yukarıda sıralanan görüşlerine bakıldığında siyasal nedenleri tüm boyutları ile değerlendirdikleri söylenebilir. Şöyle ki toplumsal yapının demokratik ve güçlü olması, siyasal çekişmeleri engellemekte, iletişim sorunlarını ortadan kaldırmada, güvenlik sorununu çözebilmekte, dış ülkelerin müdahalesini en az düzeye indirebilmekte şeklinde yorumlanabilir.

3.2.2. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunların nedenleri bağlamında eğitsel nedenlere ilişkin görüşleri

Öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda oluşturulan toplumsal sorunların temel nedenlerinden bir diğeri ise eğitsel nedenlerdir. Öğretmen adayları eğitsel nedenleri *yetersiz eğitim hizmeti, empati kuramama, toplumsal duyarsızlık ve hoşgörü eksikliği ve önyargılara* olarak görmektedirler. Bu bağlamda öğretmenlerden OÖÖ 143 “En büyük nedeni eğitim sistemindeki aksaklıklardır. Mevcut iktidarların eğitim sistemini halka göre değil de kendi menfaatleri doğrultusunda dizayn etmeleri.” ve SÖA 84 “Temel nedenler toplum olarak eğitimin yetersiz ve düşük olduğudur.” ile yetersiz eğitim hizmetine, İMÖ 132 “Ülkemizde insanlar birbirine saygı duymamakta. Ayrımcı tutumlar sergilemektedirler. Toplumda bulunan etnik köken haklarına saygı duyulmamaktadır. Etnik kökenler birbirlerini oldukları gibi kabul etmeyip birbirlerinin görüşlerine saygı duymayıp, başkalarının yaşam haklarını suüstimal ederek kökenlerin birbirine düşman olmasına neden olmaktadır. Oysaki birbirimize saygı duyarak kardeşçe bu topraklarda yaşamak ne kadar da güzel olurdu.” ile empati kuramama, hoşgörü eksikliği ve önyargılara vurgu yapılmaktadır. Aslında öğretmen adayları genel anlamda bakıldığında tüm sorunların temel nedenini eğitimin yetersizliğine ve toplumsal olarak tüm tabana yayılmamasından kaynaklı olarak gördükleri söylenebilir.

3.2.3. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunların nedenleri bağlamında ekonomik nedenlere ilişkin görüşleri

Ekonomik nedenler öğretmen adayları tarafından bir başka toplumsal sorunların kaynağı olarak görülmektedir. Öğretmen adayları bu konuda iki önemli alt nedene vurgu yapmaktadırlar. Bunlardan biri *kalkınmanın adaletsiz dağılımı* diğeri ise *bölgesel ekonomik ayrımcılıktır*. Bu konuda öğretmen adaylarından SBÖ 12 “Ülkemizde zengin daha zengin fakir daha fakirdir. İstanbul ile Diyarbakır bir mi? Baktığımız zaman batı hem ekonomik olarak

hem de diğer konularda daha kalkınmış olmaktadır. Bu da toplumsal sorunlara neden olmaktadır benim gördüm bu.” ifadesiyle kalkınmanın adaletsiz dağılımına, İMÖ 13 “bölgemize ayrımcılık yapıyor. Güneydoğu Anadolu ekonomik olarak geri bırakılmış. Bu da insanların işsiz kalmasına, fakir olmasına, sonrada suça bulaşmasına neden oluyor. Bunun nedeni bizlerin fakir olmasıdır.” görüşü ile bölgesel ekonomik ayrımcılığa dikkat çekmektedirler. Bu anlamda bakıldığında ekonomik göstergeler ile toplumsal sorunlar arasında bir neden-sonuç ilişkisi öğretmen adayları tarafından kurulduğu öne sürülebilir.

3.2.4. Öğretmen adaylarını toplumsal sorunların nedenleri bağlamında sosyal yapıya ilişkin görüşleri

Öğretmen adayları son olarak toplumsal sorunların nedeni olarak sosyal yapıyı göstermişlerdir. Aslında bundan kast edilen toplumsal ilişkileri belirleyen dinamiklerin toplumda oluşan sorunları tetiklediğidir. Örneğin öğretmen adayları bu başlık altında iki neden öne sürmektedirler. Bunlar toplumsal tercihlerin göz ardı edilmesi ve toplumsal ve bireysel baskıdır. Bu anlamda değerlendirildiğinde öğretmen adaylarında İMÖ 14 görüşünü “İnsanların birbirine saygı duymaması, görüşlerine saygılı olmaması, yaşam tarzlarına ve en önemlisi de insan olarak insana saygı duymaması olarak görüyorum” bu şekilde açıklarken yaptığı vurgu toplumsal tercihlerin göz ardı edilmesinedir. Bir başka öğretmen adayı SBÖ 9 “Devlet tarafından yapılan reformların halk düşünülmeden yapılması, insanların tercihlerinin, beklentilerinin dikkate alınmaması” ifadesiyle toplumsal tercihlerin otorite kabul edilen güç tarafından dikkate alınmamasına vurgu yapmaktadır. Öğretmen adaylarının bireysel ve toplumsal anlamda özgürlükçü düşünmekte oldukları, kendilerinin tercihlerine herkesin saygı göstermesi gerektiğini, devletin aldığı kararlarda toplumsal tercihleri unutmaması gerektiği söylenebilir.

3.3. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların çözümüne ilişkin üniversitenin rolüne yönelik görüşleri

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarına toplumsal sorunların çözümünde genelde üniversitenin özelde eğitim fakültesinin rolü sorulmuştur. Öğretmen adayları bu soruyu yanıtlarken genel düşünerek yanıtlamış oldukları görülmektedir. Yani üniversite ve fakülte ayırımına gitmedikleri söylenebilir. Öğretmen adayları üniversitenin rolüne ilişkin olarak iki temel rol biçtikleri görülmektedir. Bunlardan biri eğitsel diğeri ise toplumsal rolüdür.

3.3.1. Üniversitelerin eğitsel rolüne ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri

Öğretmen adayları toplumsal sorunların çözümünde üniversiteye eğitsel bağlamda görevler yüklemişlerdir. Eğitsel rolüne ilişkin olarak öğretmen adayları vatandaşlık bilinci oluşturma, demokratik ve birlikte yaşamayı sağlama, aydın bireyler yetiştirme, bilimsellik, çok kültürcü model olma, farklılıklara saygı ve duyarlı bireyler yetiştirme rolünü yüklemiştir. Bu konuya ilişkin olarak öğretmen adaylarından İMÖ 78 “Yaşımız gereği her birimizin kanı hızlı aktığından dolayı olumsuzluklar karşısında gereğinden fazla tepki verebiliyoruz. Oysaki bizler gençler olarak bu ülkenin ilerideki çalışanları olarak biz daha çok çözüm üretebiliriz. Özellikle eğitim fakültesinde olduğumuz için birer öğretmen adayız. Bu ülkenin yavrularının hamuru bizler yoğuracağız. Gelecek kısmen bizim elimizde. Bizler çocuklara kardeşliği, özgürlüğü, farklı düşüncelere saygıyı aşıladığımız müddetçe ülke yaşanabilir hal alacaktır.” ifadesiyle vatandaşlık bilincine, birlikte yaşamaya, farklılıklara saygıya vurgu yaptığı görülmektedir. Yine öğretmen adaylarından OÖÖ 152 “Eğitim fakültesi ileride topluma yön verecek çocukları eğitecek olan bireyler yetiştiriyor. Eğitim fakültesi öğrencilerin toplumsal sorunlara duyarlı olması, öncelikle o sorunların neden kaynaklandığı çözümünde neler yapılabileceği konusunda düşünmeli, bir fikir sahibi olmalıdır. Üniversite ve özelde eğitim fakültesi öğrencileri herkesin kendi düşüncesini söyleyebileceği, saygı duyacağı, bilimsel araştırmaların yapıldığı ortamlar yaratmalıdır.” görüşü ile bilimselliğe, duyarlı birey olmayı

ön plana çıkartmaktadır. Bir başka öğretmen adayı SÖA 72 görüşünü “*Üniversite aydın insanlar grubunun bulunduğu bir topluluktur. Bu aydın grubun toplumsal olaylarda ses çıkarmaması ve kabullenmesi yanlış bir davranış olur. Bu nedenle tüm öğretmen adaylarının bu tür olaylarda sosyal sorumluluk almaları gerekir.*” şeklinde belirterek aydın bireyler yetiştirme rolüne önem verdiğini göstermektedir. Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında üniversitelerin ve eğitim fakültelerin yetiştirmesi gereken bireylerin özelliklerine benzer görüşler ifade etmişlerdir.

3.3.2. Üniversitelerin toplumsal rolüne ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri

Öğretmen adayları üniversiteye yükledikleri bir diğer rolü ise toplumsal roldür. Çünkü öğretmen adayların üniversitelerin toplumdaki rolünü düşünmekte ve toplumun bir parçası olarak görmektedirler hem kendilerini hem de üniversiteyi. Üniversitenin toplumsal rolünü yerine getirirken *toplumsal sorunların çözüm merkezi, sosyal sorumluluk modeli olma, toplumsal liderlik ve rehberlik ile özgürlükçü olma* işlevleri öğretmen adayları tarafından yüklenmektedir. Bu konuya ilişkin olarak öğretmen adaylarından OÖÖ 148 “*Eğitimin en önemli kademesini oluşturan eğitim fakülteleri bu konuda sosyal sorumluluk alabilirler. Topluma hizmet dersi adı altında yapılan etkinliklerin benzerleri 4 yıllık bir döneme yayılabilir. Okul yapımına yardım, malzeme yardımı, mülteci çocukların sorunlarına karşı duyarlılık projeleri gibi.*” görüşü ile hem toplumsal sorunların çözüm merkezi hem de sosyal sorumluluk modeli olma noktasında üniversitenin rolünü belirtmektedir. Öğretmen adayları üniversiteleri toplumsal dönüşümde ilerici bir güç olarak görmektedir. Aynı zamanda üniversiteleri rol model olarak kabul etmekte, özgürlüklerin toplumsal taşıyıcısı olarak benimsediği söylenebilir.

3.4. Öğretmen adaylarının toplumsal sorunların çözümüne ilişkin üniversitenin rolünü yerine getirmede işe koşması gerekenlere yönelik görüşleri

Öğretmen adaylarına araştırma kapsamında üniversitenin ve eğitim fakültesinin toplumsal sorunları çözmeye sahip olduğu rolü yerine getirirken ne tür etkinlikler yapması gerekmektedir? sorusu yöneltilmiştir. Öğretmen adayları bu soruya ilişkin olarak görüşlerini iki temel noktada toplamışlardır. Bunlar *bilimsel ve eğitsel etkinliklerdir.*

3.4.1. Bilimsel etkinliklere ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri

Öğretmen adayları üniversitenin toplumsal rolünü yerine getirmede bilimsel olarak yapabilecekleri etkinlikleri *akademik araştırmalar ve akademik özgürlük ve nitelik artırma* şeklinde belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından İMÖ 143 “*Üniversiteler toplumsal sorunlara ilişkin olarak sempozyumlar, çalıştaylar, seminerler düzenleme vb. yöntemlerle toplumsal bilinç düzeyini artırabilirler.*” görüşü ile akademik çalışmalara, SÖA 35 “*Üniversitenin öncelikle böyle bir durumda kendi içindeki öğretim üyelerini değerlendirmesi, onlara karşı tutumunu özellikle ortaya koymalı. Öğretim üyeleri toplumsal sorunlara duyarlı olmalı, bu duyarlılıklarını yerine getirirken özgür davranabilmelidir.*” görüşü ile akademik özgürlüğe ve nitelik artımına öncelik tanımaktadır. Öğretmen adayları üniversitenin bilimsel anlamda üzerine düşmesi gereken etkinlikleri eksiksiz yapması gerektiğini, bu konuda duyarlılık göstermesi gerektiğine inanmakta olduğu söylenebilir.

3.4.2. Eğitsel etkinliklere ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri

Öğretmen adayları üniversitenin toplumsal rolünü yerine getirmede eğitsel olarak yapabilecekleri etkinlikleri *ahlaki değerler, toplumsal duyarlılık, öğrenci merkezli eğitim anlayışı, toplumsal bütünleşmeyi sağlama özgürlükçü ortam yaratma* şeklinde belirtmişlerdir. Bu anlamda öğretmen adaylarında SÖA 33 “*Öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracak etkinlikler düzenlemeli ve öğrenciler aktif olmalıdır.*” görüşü ile öğrenci merkezli eğitim anlayışına vurgu yapmaktadır. Bir başka öğretmen adayı SBÖ 15 “*toplumsal*

duyarlılıkla ilgili derslerin konulması, öğrencilerin buna göre yetiştirilmesi sorunların çözümünde etkili olabilir.” anlayışıyla toplumsal duyarlılığı ön plana çıkarmıştır. Öğretmen adayları eğitsel olarak toplumsal bütünleşmeye vurgu yaparak üniversitelerin toplumsal rolüne başka bir boyuttan bakmışlardır. Bu konuda öğretmen adaylarından OOÖA 21 “Bu toplumda sadece bizim gibiler yaşamıyor. Farklı etnik ve dini kökenden insanlarda yaşıyor. Üniversiteler bu farklılıkları anlatan film, tiyatro, sinema gibi etkinlikler düzenleyebilir. Hatta farklı kökene sahip bireyleri davet ederek, birbirimizi tanımamızın yolu açılmalıdır.” ifadelerini kullanmıştır. SBA 63 özgürlüğü üniversiteler için topluma yol gösteren ana mekanizma olarak tanımladıktan sonra “üniversiteler her türlü düşünceye, renge, fikre açık olmalıdır. Tek tip değil çoğulcu olmalıyız” ifadelerini kullanmıştır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğretmen adaylarının eğitim fakültelerinin toplumsal rolüne ilişkin görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada öğretmen adaylarına açık uçlu üç soru sorulmuştur. Öğretmen adaylarından toplumsal sorunları tanımlamaları, toplumsal sorunların nedenlerini ve çözüm önerilerini eğitim fakülteleri bağlamında değerlendirmeleri istenmiştir.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları tanımlarken üç temel boyuttan değerlendirmişlerdir. Bu boyutları siyasal, kültürel ve ekonomik olarak tanımlamışlardır. Aslında öğretmen adaylarının tanımlamaları toplumsal yapıyla uyumluluk göstermektedir. Çünkü bir toplumsal yapı siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal yapı üzerinden konumlanır. Öğretmen adayları bu konumlamalardan yalnızca sosyal yapıyı gözardı etmişlerdir. Bu durum sosyal yapıyı diğer alanlardan bağımsız düşünmedikleri ile açıklanabilir. Öğretmen adayları üç alanın doğal olarak sosyal yapıyı tamamlayan ve bütünleyen yapılar olarak değerlendirdikleri düşünülmektedir. Çünkü diğer üç alandaki sorunların çözümü doğal olarak sosyal yapıyı da kendiliğinden etkilediği ileri sürülebilir.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları tanımlarken siyasal sorunları diğer sorun alanlarından daha fazla önemsedikleri ve ifade ettikleri görülmektedir. Örneğin etnik ve dini kökenli sorunları sıklıkla vurgulamışlardır. Bununla birlikte kutuplaşma ve ayrımcılık, siyasal çekişmeler, dış politikada yaşanan gerginlikler ve tartışmaları da siyasal sorunlar bağlamında değerlendirmektedirler. Öğretmen adaylarının siyasete bu kadar yakın ve ilgili olmaları, araştırmanın yapıldığı bölge ile açıklanabilir. Araştırmanın yapıldığı bölgede etnik ve dini sorunlara dayalı bir takım sorunların olması, Suriye sınırına yakın olunması ve farklılıkların ayrımcılık olarak algılanması önemli etkenlerdendir.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları kültürel anlamda değerlendirdiklerinde eğitimin yetersizliğini, kadına yönelik şiddeti, kültürel yozlaşmayı, çevre kirliliğini, cinsiyete dayalı ayrımcılığı, anadilde eğitim, uyuşturucu kullanma ve sosyal medya olarak algılamaktadırlar. Öğretmen adayları eğitimin kültürel boyutu etkilediğini düşünmektedirler. Çünkü kültürel anlamda bir çok sorunun alt yapısında eğitimin olduğunu düşünmektedirler. Örneğin cinsiyete dayalı ayrımcılığın temel nedeni olarak eğitimin yetersiz olmasını gerekçe göstermektedirler. Gerçekten eğitilmiş toplumlarda bireysel özellikler cinsiyet temeli olmaktan daha çok yetenekler, beceriler ve ilgiler üzerinden kabul görmektedir. Sosyal medyanın bilinsizce kullanımı, hatta zaman zaman bağımlılık derecesine varan düzeyde yaşamı etkilemesi de öğretmen adaylarının eğitim ile kültürü birbirinden bağımsız düşünmediklerini göstermektedir. Bununla beraber siyasal sorunların aynı zamanda kültürel bir sorun olarak görmektedirler. Örneğin anadilde eğitim aslında bir kültürel sorundur. Bireylerin anadilini günlük yaşamda ve eğitim alanında kullanması bir kültürel zenginlik olarak kabul edilmektedir. Ancak bu sorun sadece kültürel olarak görülmemekte aynı zamanda siyasal bir sorun olarak algılamaktadırlar. Sorunu çözecek olanın siyasal otorite olduğu gerçeği öğretmen adaylarının bu şekilde düşünmelerini sağlamaktadır.

Ekonomi yaşamı etkileyen önemli durumlardan biridir. Ancak bu araştırmada öğretmen adayları siyasal ve kültürel sorunların yanında ekonomik sorunları daha az önemsedikleri görülmektedir. Ekonomik sorunlara genel olarak baktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik sorunlara temel düzeyde baktıkları, işsizlik, yolsuzluk ve çocuk işçiliğinin sorun alanları olarak tartışmaktadırlar.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları tanımladıktan sonra bu sorunların nedenlerinin irdelemeleri istenmiştir. Öğretmen adayları toplumsal sorunların temel nedeni olarak siyasal nedenleri ilk sıraya koymaktadırlar. Ardından eğitim, ekonomi ve sosyal yapının bozulması olarak diğer nedenler olarak sıralamaktadırlar. Siyasal nedenleri sıralarken demokratik bir yapının olmaması sorunların başlangıcı olarak algıladıkları görülmektedir. Bununla birlikte güvenlik problemi, birlik ve beraberliğin olmaması ve dış güçlerin ülkeye müdahalesini diğer sorun alanları olarak görmektedirler. Özellikle siyasal yapıların ve iktidarların toplumsal yapıda sorunların büyümesinde ve derinleşmesinde önemli katkıları olduklarını düşünmektedirler. Bu yapı ne kadar güçlü ise siyasal sorunlar o kadar zayıflamaktadır. Bu bağlamda siyasal sorunların çözümünde güçlü demokratik yapı temel anlayış olarak kabul görmektedir.

Toplumsal sorunların bir başka nedeni olarak eğitim sorunu öğretmen adayları tarafından kabul görmektedir. Toplumun tüm kesimleri eğitimden yeterince yararlanmamakta, empati kurma becerisi eksik kalmakta, duyarlılık kendisini yeterince gösterememekte, önyargı yaygınlaşmakta ve hoşgörü duyguları yeterince kendisini göstermemektedir. Tüm sayılanlar öğretmen adayları tarafından eğitsel sorunların topluma yansımaları olarak kendisini göstermiştir. Öğretmen adayları sayılan sorunların çözümü için eğitime gereken önemin verilmesi gerektiği, tüm kesimlerin eğitimin kazanımlarından adil ve eşit bir biçimde yararlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Toplumsal kalkınmanın önemli araçlarından biri de ekonomidir. Ekonomik yapı ne kadar güçlü ise diğer toplumsal yapılarda o oranda güçlenmektedir. Bu gerçekten hareketle öğretmen adayları ekonomik dağılımın çok adaletsiz olduğunu, bu adaletsizliğin toplumsal yapıda farklılıklar yarattığını vurgulamışlardır. Aynı zamanda bölgesel bağlamda da bir ayrımcılığın olduğunu düşünmektedirler. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ekonomik olarak bir çok bölgeden geri kaldığını düşünmektedirler. Dolayısıyla öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında ekonominin itici bir gücü olduğu, bu gücün toplumsal adaleti ve barışı sağlamada önemli yapı taşlarından olduğu unutulmamalıdır.

Öğretmen adayları toplumsal sorunları, toplumsal dinamik ve yapılardan bağımsız düşünmemektedirler. Örneğin değişen dünya koşullarında bireysel ve toplumsal tercihler de değişmektedir. Özgürlükçü anlayışlar yaygınlaşmakta, bireysel yaşam ön plana çıkmaktadır. Tabii bu şekilde düşünmenin temelinde insanların eğitim seviyesi artıkça bireysel ve toplumsal özgürlüklere yaklaşımları değişmekte, hatta devletin bu özgürlük alanlarının önünün açılmasını istemektedirler.

Öğretmen adaylarının bakış açılarında üniversitelerin ve eğitim fakültelerinin rolü toplumsal ve eğitsel bağlamda değer kazanmaktadır. Eğitim fakülteleri aracılığıyla bireyler öncelikle bilinçli vatandaş olmaktadır. Demokratik değerlere duyarlı, bilimsel düşünen, farklılıkları saygı ile karşılayan, aydın ve dogmatik olmayan bireylerin yetişmesinde eğitim fakültelerinin rolü olarak öğretmen adayları tarafından ifade edilmiştir. Gerçekten de eğitim fakülteleri öğretmenlik meslek bilgisine yönelik, bilgi, beceri ve tutum vermenin yanı sıra yukarıda sayılanları da vermesi gerekmektedir. Sadece sınıf öğretmenliği değil, aynı zamanda çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirmede öğretmenin görev ve sorumluluğudur. Aynı zamanda bir sosyal bilgiler öğretmeni temel bilgi ve becerilerin yanı sıra sorumlu bir vatandaş, hak ve görevlerinin bilen bireyler yetiştirme sorumluluğu da bulunmaktadır.

Öğretmen adayları bu görev ve sorumlulukları bilmekte, eğitsel anlamda eğitim fakültelerine bu rolü biçmektedirler.

Öğretmen adayları eğitim fakültelerinin eğitsel rolünün yanı sıra toplumsal rolüne de önem vermekte ve bu rolü gözardı etmemektedirler. Fakülte-toplum işbirliği her fırsatta ve ortamda vurgulanmaktadır. Dolayısıyla eğitim fakülteleri aslında toplumun bir parçası olarak kabul görülmektedir. Öğretmen adayları, toplumda yaşanan pek çok sorunun çözümünde eğitim fakültelerinin etkin rol almalarını ve sosyal sorumluluk göstermelerini beklemektedir. Bununla birlikte özgürlüklerin taşıyıcısı rolü de eğitim fakültelerine öğretmenler tarafından yerine getirilmesi gereken roller arasında görülmektedir. Çünkü genelde üniversiteler özel de ise eğitim fakültelerinin toplumun itici gücü olarak kabul edilmektedir. Bu kurumlar ne kadar güçlü, etkin ve sorumluluklarının bilincinde olurlarsa toplumsal yapı da o kadar güçlenmekte ve taşıyıcı rol oynamaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında öğretmen adayları genelde üniversiteleri özel de eğitim fakültelerini toplumsal yapının geliştirilmesinde önemli rollerinin ve misyonlarının olduğuna inanmaktadır. Bu anlamda bakıldığında eğitim fakülteleri kendilerine biçilen rol ve sorumlulukları yerine getirmek için sahip oldukları olanakları artırmalı ve bunu toplumla işbirliği yaparak ve taşıyıcı rolünü de unutmadan yerine getirmelidir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Hakan ve Taşkaya, S. Musa (2011). “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri”. Sosyal Bilgilerin Temelleri. (Editörler: Refik Turan ve Kadir Ulusoy).Ankara: Pegem Akademi.
- Beldağ, A.; Yaylacı, A.F. vd. (2015) Toplum Hizmet Uygulamaları Dersinin Üniversite Toplum İşbirliği Açısından Değerlendirilmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 16(2).
- DiCicco-Bloom, B., ve Crabtree, B. F. (2006). The Qualitative Research Interview. Medical Education, 40 (4), 314-321.
- Güven, B. A. (2011). Toplumsal Sorunların Çözümüne Yönelik Hazırlanan Reklam Kampanyaları: Anlatısal Ve Tematik İletim Çözümü Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Hoşgörür, V., (2002). “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Öğretmenlik Mesleğine Giriş. (Editörler: Özcan Demirel ve Zeki Kaya). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- İbret, B. Ü., Karasu Avcı, E., Receptoğlu, S. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Toplumsal Sorunların Tespitine Yönelik Görüşleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16, (USBES Özel Sayı II), 1295-1319.
- Ozankaya, Ö. (1975). Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, S. (2011). Eğitim Fakültelerinde Toplum Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011) bildiriler kitabı içinde (ss.2217-2224). İstanbul.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. Sosyoekonomi, 1, 27–44.
- Rose, A. (1964). Social Problem In a Dictionary of the Social Sciences. London: Tavistock Publications.
- Rubington, E. & Weinberg, M. S. (2003). The Study of Social Problems. New York: Oxford.

Rwomire, A. (2001). Social problems in Africa. USA: Greenwood Publishing Group.

Tezcan, M.,(1992). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, F., (2012). “Yeni Binyılda Eğitimde Temel Sorunlar”, Günümüzde Dünya Sorunları. (Editör: Nurettin Özgen). Ankara: Eğiten Kitap.